

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Téma diplomové práce:

ZÁNİK MANŽELSTVÍ

Jméno vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc.

Jméno diplomantky: Simona Pjajková

Adresa bydliště diplomantky: Tř. SNP 605/41, Hradec Králové 500 03

OBSAH

I. ÚVOD.....	1
II. PRÁVNÍ ÚPRAVA ZÁNÍKU MANŽELSTVÍ.....	3
III. MANŽELSTVÍ.....	7
IV. ZÁNÍK MANŽELSTVÍ SMRTÍ A PROHLÁŠENÍM MANŽELA ZA MRTVÉHO.....	9
Smrt.....	9
Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého.....	13
V. ROZVOD.....	17
Vývoj rozvodovosti v České republice.....	17
Právní úprava rozvodu manželství.....	20
Procesní úprava rozvodu manželství.....	23
Sporný rozvod.....	25
Nesporný rozvod (smluvený).....	26
Ztížený rozvod (rozvod s tvrdostní klauzulí).....	30
Rozvod manželství s nezletilými dětmi.....	32
Výhradní péče.....	33
Společná a střídavá výchova.....	36
VI. PRÁVNÍ NÁSLEDKY ZÁNÍKU MANŽELSTVÍ.....	38
1. Příjmení.....	38
2. Osobní status.....	39
3. Výchova nezletilého.....	39

4. Výživa nezletilého.....	40
5. Vyživovací povinnost mezi manžely.....	41
6. Společné jmění manželů.....	44
vypořádání dohodou.....	47
vypořádání soudem.....	48
vypořádání ze zákona.....	49
7. Právní úprava bydlení.....	51
8. Dědění.....	54
VII. ZÁVĚR.....	56

Prohlášení o původnosti diplomové práce

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Březen 2006

Práze!
.....

I. ÚVOD

Problematika zániku manželství je tématem velmi zajímavým, ale zároveň velmi rozsáhlým. Ve své práci se proto zaměřím na otázky, které považuji za nejzávažnější a které podle mého názoru dokáží tuto problematiku alespoň obecným způsobem vystihnout.

Manželství zaniká jen způsobem stanoveným zákonem. České právo rozlišuje 2 způsoby zániku manželství. Prvním způsobem je zánik manželství smrtí manžela, což je nejpřirozenější způsob zániku manželství a stejné právní následky má z hlediska existence manželství také prohlášení manžela za mrtvého. Druhým způsobem, který vyplývá ze zásady rozlučitelnosti manželství je rozvod, kterým se ruší manželství za života manželů.

Právní úprava rozvodu do roku 1998 neodpovídala vývoji ke kterému došlo v evropském rozvodovém zákonodárství. Zákonem č. 91/1998 Sb. došlo k podstatné novelizaci zákona o rodině č. 94/1963 Sb. Novela je chápána jako pokus přiblížit se tomuto vývoji. Na jedné straně rozvod značně zjednodušila manželům, kteří se dokáží domluvit na řešení svých porozvodových problémů, na druhé straně zavedla tzv. tvrdostní klauzuli, kterou rozvod ztížila, pokud s ním manžel, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma nesouhlasí. Zavedením kvalifikovaného rozvratu chrání manželé před unáhleným jednáním, kterým řeší hádku a které následně vede k rozvodu manželství. Novela také posílila ochranu nezletilého dítěte při rozvodu manželství rodičů. Novela přinesla určité zlepšení právní úpravy, ale nadále jsou některé otázky nedostatečně upraveny, jde například o problematiku související s výkonem rodičovské zodpovědnosti

k dítěti v období po rozvodu manželství rodičů.¹

Východiskem současného evropského rozvodového zákonodárství je princip rozlučitelnosti manželství. Charakteristickými rysy je pluralita rozvodových důvodů, vedle kvalifikovaného rozvratu je umožněn rozvod i na základě dohody. Dalším rysem jak jsem již uvedla, je zavedení tzv. tvrdostní klauzule, platnost klauzule je ale omezena objektivní lhůtou, po jejímž uplynutí i když důvody nadále trvají, může být manželství rozvedeno. Obecně platí, že soud musí upravit práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu ještě před rozvodem manželství, proto manželství rodičů s nezletilými dětmi nemůže být rozvedeno dříve, než nabude rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu právní moci. Soud musí také zkoumat, zda rozvod není v rozporu se zájmy dítěte.

Dnem zániku manželství je v české právní úpravě den právní moci soudního rozhodnutí o rozvodu manželství, okamžik smrti nebo právní mocí rozsudku o prohlášení za mrtvého, stanovení dne zániku se v jednotlivých právních úpravách odlišuje.²

¹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurz občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck, Praha 1999, s.61-62

² Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurz občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck, Praha 1999, s.71

II. PRÁVNÍ ÚPRAVA ZÁNÍKU MANŽELSTVÍ

Až do roku 1950 platil na našem území Všeobecný občanský zákoník z roku 1811. Tento zákon obsahoval úpravu práva rodinného, od kterého se rozeznávalo právo manželské, které upravuje uzavírání manželství, práva a povinnosti manželů a ukončení manželství.³ Podle tohoto zákona byla možná pouze rozluka, tedy právní ukončení manželství, ale pouze u nekatolíků a Židů.

Manželská novela z roku 1919 postavila na roveň sňatek církevní a sňatek civilní a upravila možnost právního zrušení manželství bez ohledu na vyznání manželů. Manželství bylo oprostěno od vlivu katolické církve. Novela rozlišovala rozvod od stolu a lože a rozluku. Rozvod od stolu a lože povolený soudem znamenal zánik povinnosti žít spolu, manželé ale nemohli uzavřít nové manželství a manželství nadále právně existovalo. Rozluka znamenala zánik manželství, manželství tedy přestalo právně existovat. Novela ve svém § 13 upravila konkrétní důvody rozluky, kterými bylo například cizoložství, ukládali-li jeden z manželů druhému o život nebo zdraví, nepřekonatelný odpor aj. Novela neumožňovala rozluku na návrh manžela, který byl převážně rozvratem vinen. Hranice rozvodů se ale pohybovala na velmi nízké úrovni, a to hlavně z důvodu vlivu církve na manželství. Vliv na nízkou úroveň rozvodovosti mělo také postavení žen v manželství a jejich ekonomické a sociální postavení.

V roce 1950 nabyt účinnosti nový zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném. Právní úprava rodinných vztahů byla oddělena od občanského zákoníku a upravena v samostatném zákoně. Tento zákon odstranil rozlišování rozluky a rozvodu a možnost právního ukončení manželství za života obou

³ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurz občanského práva Instituty rodinného práva C.H.Beck, Praha 1999, s 6-7

manželů upravil pod názvem rozvod. Jediným rozvodovým důvodem byl kvalifikovaný rozvrat. Podle zákona nemohl o rozvod žádat ten manžel, který rozvrat manželství výlučně zavinil. Toto ustanovení vedlo ke vzniku „mrtvých manželství“, kdy manžel který rozvrat zavinil odešel od rodiny. Od tohoto ustanovení zákona o rodině upustila novela tohoto zákona, provedená zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb. o změně předpisů o rozvodu, která umožnila výjimečně povolit rozvod i proti vůli výlučně nevinného manžela, jestliže manželství, které bylo hluboce a trvale rozvráceno, již delší dobu neplní svůj společenský účel.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. s účinností od 1. 4. 1964 opustil princip viny na rozvodu. Podle § 24 tohoto zákona rozvedl soud manželství na návrh některého z manželů, pokud byli vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny, že manželství nemohlo plnit svůj společenský účel. Občanský soudní řád z roku 1963 upravoval obligatorní smírčí řízení, které manželům, kteří se chtěli rozvést, ukládalo podat soudu nejprve návrh na zahájení smírčího řízení, a teprve poté, kdy toto řízení skončilo neúspěšně, bylo možné do jednoho roku podat samotný návrh na rozvod manželství. Novelou občanského soudního řádu z roku 1973 bylo smírčí řízení zrušeno.

Novela zákona o rodině č. 91/1998, přinesla podstatnou a dlouho očekávanou reformu rodinných vztahů. K této reformě a ke konkrétním změnám které přinesla se budu blíže vracet v jednotlivých ustanoveních své diplomové práce.⁴

⁴ blíže k vývoji právní úpravy – Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo Masarykova univerzita Brno 1998, s.22 - 28

Základem právní úpravy zániku manželství je zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších novelizací, důležitým pramenem je také zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, ze kterého se rodinně právní vztahy vydělily do samostatného zákona. Dále zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších novelizací, který upravuje soudní řízení ve věcech rodinného práva. Rodinné vztahy s cizím prvkem se posuzují podle zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním ve znění zákona č. 158/1969 Sb. a zákona č. 234/1992 Sb. S normami rodinného práva úzce souvisí i předpisy jiných právních odvětví, jmenujme například Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, který s účinností od 1. 7. 2001 nahradil původní úpravu obsaženou v zák. č. 268/1949 Sb., o matrikách, a v zák. č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení.⁵

Od vstupu České republiky do Evropské unie jsou pro nás závazné i prameny práva Evropské unie. Na poli rodinného práva se to týká zejména nařízení Rady EU, tzv. Bruselu II. bis (nařízení Rady č. 2201/2003, o soudní příslušnosti a uznávání výkonu rozsudků ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti), který nahradil od 1.3.2005 Brusel II. Nařízení je aktem sekundárního komunitárního práva, které je v každém členském státě přímo aplikovatelné a k jeho závaznosti není třeba ratifikační proces. Mezi členskými státy Evropské unie na základě článku 21 tohoto nařízení platí, že rozsudek vydaný v jednom členském státě se uznává v ostatních členských státech bez zvláštního řízení a bez zvláštního rozhodnutí, jde o tzv. automatické uznávání rozhodnutí. Rozhodnutí vydaná soudy jednoho z členských států tak mají stejné právní účinky i v ostatních členských státech Evropské unie.

⁵ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova univerzita Brno 1998, s.29-32

Uznávané rozhodnutí nemůže být věcně přezkoumáváno. Nařízení předpokládá, že uznání rozhodnutí může být předmětem sporu mezi účastníky a proto může zainteresovaná strana, tedy strana která má právní zájem, požádat o rozhodnutí, že rozsudek má být nebo nemá být uznán. Dle článku 21 odst. 3 je každý členský stát povinen sdělit Radě EU, které soudy jsou příslušné. V České republice jsou věcně příslušné k řízení o uznání okresní soudy. Podle tohoto nařízení je kritériem příslušnosti soudů členských států rozhodujících o rozvodu manželství obvyklé bydliště manželů, popřípadě jejich poslední společné bydliště, jejich státní příslušnost nebo domicil. Nařízení Rady zavazuje Českou republiku jako akt komunitárního práva bez dalšího, nicméně zákonodárce reagoval na tuto situaci rychle a z důvodů určité právní jistoty přijal v květnu 2004 (č. 361/2004) novelu zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, která převzala z nařízení ustanovení týkající se realizace uznání a výkonu rozhodnutí vydaných ve státech Evropské unie nebo ve státě, s nímž Česká republika uzavřela mezinárodní dohodu. Již před vstupem České republiky do Evropské unie se dle stálé praxe uznávaly bez dalšího řízení rozhodnutí o rozvodu vydaná ve smluvních státech Haagské úmluvy o uznávání rozvodů a zrušení manželského soužití z 1.6.1970. Rozvody a zrušení manželského soužití, k nimž došlo ve smluvním státě Haagské úmluvy v důsledku soudního řízení, jsou uznávána ve druhých smluvních státech. Pokud rozhodl cizí soud ve statusové věci a alespoň jeden z účastníků byl český občan, platilo do 1.5.2004, že tento rozsudek byl v České republice účinný, byl-li uznán rozsudkem Nejvyššího soudu ČR, pokud se nejednalo o rozsudek členského státu Haagské úmluvy. Tento postup zůstane zachován u států, které nejsou členskými státy EU ani Haagské úmluvy.⁶

⁶ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině – Komentář, C.H.Beck, Praha 2005,3.vydání, s.70-74

III. MANŽELSTVÍ

Aby manželství mohlo zaniknout, musí být nejdříve řádně uzavřeno. Manželství je právním vztahem mezi mužem a ženou, který vznikne za splnění zákonem stanovených podmínek. Musí mít předepsanou formu, zákonem stanovený obsah a zaniká jen způsobem stanoveným zákonem. Zákon o rodině ve svém § 1 definuje manželství jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Manželství se uzavírá sňatkem.

Uzavření manželství je hlavně záležitostí snoubenců a závisí na jejich rozhodnutí. Zákon ale tuto oblast přísně upravuje a stanoví podmínky a procesní pravidla, která musí být dodržena, aby manželství řádně vzniklo jako platné a to vzhledem k povaze a závažnosti tohoto vztahu. K předpokladům uzavření manželství blíže v knize autorů Knappové, M., Švestky, J. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek III, z roku 2002. Zákon o rodině rozlišuje 2 formy, kterými může být manželství uzavřeno. Obě tyto formy jsou si co do právních následků rovnocenné. Je to civilní (občanský) a církevní sňatek. Snoubenci si mohou zvolit, jaký sňatek uzavřou.

Charakteristikou církevního sňatku je alespoň u křesťanských církví chápání manželství mnohem důsledněji, než v případě občanského sňatku a je mu také přikládána mnohem větší vážnost. Zatímco občanský sňatek vychází ze zásady rozlučitelnosti a je možno jej při splnění zákonných podmínek absolvovat třeba i mnohokrát za život, kanonické právo vychází ze zásady nerozlučitelnosti manželství „Co bůh spojil, člověk nerozděluj“, proto je možné vstoupit do svazku manželského pouze jednou. Manželství je chápáno jako doživotní slib.⁷

⁷ Hrdina, I.A.: Manželství v současném českém i kanonickém právu

Jak jsem již uvedla v samém úvodu své práce, zaniká manželství jen zákonem stanoveným způsobem. Česká právní úprava rozlišuje 3 způsoby zániku manželství: 1. zánik manželství smrtí

2. prohlášením manžela za mrtvého

3. zánik manželství rozvodem⁸

⁸ Veselá, R.a kol.: Rodina a rodinné právo, Eurolex bohemia 2003, s.138

IV. ZÁNİK MANŽELSTVÍ SMRTÍ A PROHLÁŠENÍM MANŽELA ZA MRTVÉHO

Zánik manželství smrtí je nejpřirozenějším způsobem zániku manželství. Manželství je chápáno jako trvalé společenství muže a ženy a proto zánik manželství smrtí je vlastně naplněním principu trvalosti tohoto svazku. § 22 zákona o rodině stanoví, že manželství zaniká smrtí nebo prohlášením jednoho z manželů za mrtvého. Toto ustanovení tedy upravuje i důvody zániku manželství, které jsou z biologických příčin zcela běžné jako smrt manžela, nebo z právních důvodů výjimečné (prohlášení manžela za mrtvého). Zánik manželství nastává okamžikem smrti manžela. Pokud manželé zemřou současně, zaniká smrtí prvního z nich. Rozhodující právní skutečností je smrt člověka.⁹

Manželství v těchto dvou případech zaniká dnem právní moci rozsudku o prohlášení za mrtvého. § 22 odst. 1 ZOR. Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého má stejné právní následky jako má zánik manželství smrtí některého z manželů. Následky nastávají ke dni zjištění smrti, ke dni, který byl soudem určen jako den smrti nebo ke dni, který byl soudem určen jako den, který osoba prohlášena za mrtvou nepřezila.¹⁰

1. smrt

Smrt je jednou z nejdůležitějších skutečností významných pro celý právní řád, která má pro existenci práv a povinností podstatný význam. Má vliv na způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti, neboť podle § 7 odst. 1.

⁹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině – komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání, s.61

¹⁰ Holub, M. a kol.: Občanský zákoník – komentář, Linde, Praha 2003, 2.vydání, s.54

občanského zákoníku tato způsobilost smrtí zaniká. Zaniká člověk jako subjekt právních vztahů. Právo pouze definuje následky smrti. Právní definice smrti by vzhledem k neustálému vývoji medicíny byla nadbytečná.

„smrt“ = je zastavení životních funkcí v organismu spojené s nezvratnými změnami, které obnovení životních funkcí znemožňují. Smrt je tedy stav organismu po ukončení života. V právní sféře vychází definice smrti z vědecky uznávaných lékařských a biologických kritérií, podle kterých jde o „stav, kdy u člověka dochází k nezvratným změnám mozku, při nichž nastává selhání funkce a zánik center, která řídí krevní oběh a dýchání (hovoří se také o smrti mozku jako orgánu řídicího funkce celého organismu).“¹¹ Tato definice ovlivnila i soudní judikaturu, protože ještě komentář k trestnímu zákonu z roku 1964 pokládal vraždu za dokonanou, když nastala klinická smrt, což je zastavení dýchání a činnosti srdce, ale Nejvyšší soud vyslovil názor, že rozhodujícím okamžikem je biologická smrt (mozková). Klinická smrt je nadále považována pouze za začátek procesu umírání. Toto nové vymezení smrti má vliv hlavně na právní úpravu resuscitace a transplantace ex murto.¹² Konkrétní kritéria pro zjišťování smrti mozku stanoví transplantační zákon č. 285/2002 Sb., ve své příloze II.

Smrt člověka musí být náležitě prokázána předepsaným způsobem, tj. úřední zjištění smrti, prohlídka mrtvého a vydání úmrtního listu.¹³ Postup lékaře při úmrtí upravuje Vyhláška MZ 19/1988. Lékař provede prohlídku mrtvého. Cílem je zjistit úmrtí, příčiny a jeho dobu (dle okolností alespoň předpokládanou)

¹¹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině - komentář C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání

¹² Macháčková, L.: Ukončení manželského soužití smrtí a prohlášením za mrtvého, Rodinné právo 10/2003

¹³ Holub, M. a kol.: Občanský zákoník – Komentář, Linde, Praha 2003, 2. vydání, s. 53

a vyloučit smrt v souvislosti s jednáním jiné osoby a to úmyslně i nedbalostně. Lékař je povinen bezodkladně zavolat Policii ČR v případě každé násilné smrti nebo jen při pouhém podezření, při prohlídce osoby neznámé totožnosti a při úmrtí v dopravním prostředku. Oznámení policii, by lékař také měl učinit, pokud při zevní prohlídce není možné příčinu smrti stanovit, při úmrtí dětí a mladých osob, u osamělé osoby a u osob zemřelých na veřejně přístupném a frekventovaném místě.

Co se týče konstatování smrti lékařem máme naprostou jistotu, že je správné. Lékař je současně tím jediným, kdo je oprávněn, a také povinen smrt u každého zemřelého člověka určit (konstatovat). Zároveň s tímto zpřesněním, díky tomuto vývoji a technice a s tím narůstajícími možnostmi a požadavky medicíny, se tato hranice zrelativizovala. S ohledem na to, zda je mu dostatečně znám zdravotní stav zemřelého, průběh nemoci, a do jaké míry si je jist správností diagnózy, léčby a příčinou smrti, rozhodne o případném provedení pitvy. Při posuzování těchto skutečností lékař prohlízející, zpravidla spolupracuje s lékařem ošetřujícím, který nejlépe zná zdravotní stav zemřelého. Tyto a další údaje vyplní lékař do Listu o prohlídce mrtvého, který je dokladem o úmrtí. Zemřelého nesmí prohlížet lékař, který dotyčnou osobu před její smrtí ošetřoval. Pokud prohlízející lékař nerozhodne o provedení pitvy, je povinen oznámit úmrtí bezodkladně po prohlídce mrtvého příslušnému matričnímu úřadu a to na listu o prohlídce mrtvého (§3 Vyhlášky MZ 19/1988). Pitva se musí provést v případech stanovených Vyhláškou a to povinně u dětí mrtvě narozených nebo zemřelých do 15 let, u žen, které zemřely v souvislosti s těhotenstvím, potratem a šestinedělím. Ke zjištění příčin úmrtí se provádí pitva povinně při náhlých úmrtích, u osob zemřelých násilným úmrtím, u sebevraždy, u osob které zemřely ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody a jiné.

Lékař musí na listu o prohlídce mrtvého stanovit příčinu smrti a konkrétní den smrti, pokud tak může učinit pouze přibližně, stanoví datum odhadem s přihlédnutím ke zjištěným okolnostem, eventuelně po domluvě s Policií ČR. Dále musí být vyplněno jméno, příjmení, datum narození, rodné číslo a trvalé bydliště. Doklady k ověření správnosti údajů uvedených v listu jsou: rodný list, oddací list, občanský průkaz, popřípadě další doklady k doložení státního občanství a podobně. List o prohlídce mrtvého umožňuje záznam příčin smrti jak lékařem, který zemřelého ohledal, tak lékařem, který provedl pitvu, byla-li nařízena.

Dojde-li ke smrti osoby, matriční úřad v jehož správním obvodu došlo k úmrtí, provede zápis do knihy úmrtí na základě listu o prohlídce mrtvého, který je povinen nejpozději do tří dnů předat matričnímu úřadu, prohlídku vykonávající lékař. Matrika provádí zápis do knihy úmrtí na podkladě listu o prohlídce mrtvého a také na základě pravomocného rozhodnutí soudu o prohlášení fyzické osoby za mrtvou. Matrika má tedy funkci evidence úmrtí. Poté co dojde k zápisu úmrtí do knihy úmrtí, vydá stejný matriční úřad, který zápis úmrtí provedl, členům rodiny zemřelého úmrtní list. Ustanovení § 31 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, v platném znění, stanoví údaje, který úmrtní list obsahuje. Příslušný matriční úřad zašle úmrtní list také soudu, který je příslušný k projednání dědictví po zemřelém. Úmrtní list je potvrzení vystavené matričním úřadem o smrti zemřelého a dokladem, kterým je možno komukoli prokázat, že osoba zemřela.

2. Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého

Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak (§ 7 odst.2 OZ). Institut prohlášení za mrtvého upravuje ve svém § 195-200 OSŘ. Podle těchto ustanovení se postupuje v případech, kdy nelze provést prohlídku mrtvého. Smrt osoby nelze prokázat předepsaným způsobem, tedy ohledáním mrtvoly a vydáním úmrtního listu, ale přesto nejsou pochybnosti o tom, že zemřela. Smrt musí být bezpečně prokázána jinak. Soud svým rozhodnutím na základě provedených důkazů stanoví, že tato osoba zemřela a ve výroku rozhodnutí určí den její smrti. Za předpokladu, že rozhodnutí soudu nabude právní moci, zaniká manželství tímto dnem. Toto soudní rozhodnutí má stejné právní následky jako smrt a nahrazuje úmrtní list. Důkazem, na základě kterého soud rozhoduje, může být znalecký posudek nebo svědecká výpověď o tom, že se osoba v okamžiku požáru, zemětřesení, havárie nebo jiného neštěstí nacházela na místě, kde k této události došlo.

Druhým případem, který upravuje OZ, je **prohlášení nezvěstné fyzické osoby za mrtvou**, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije (§ 7 odst.2). Nezvěstná osoba je taková fyzická osoba, která je po přiměřeně dlouhou dobu nepřítomná. Délku této doby zákon výslovně neuvádí, dobu určuje soud podle okolností konkrétního případu.¹⁴

Postup prohlášení osoby nezvěstné za mrtvou upravuje OSŘ. Řízení o prohlášení za mrtvého může být zahájeno na návrh osoby, která má na věci právní zájem. Ten je dán tehdy, pokud navrhovatel prokáže, že soudním výrokem budou dotčeny jeho právní poměry. Touto osobou může být manžel,

¹⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině – komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání, s. 62

děti, rodiče, budoucí dědicové. Nebo může být zahájeno soudem z důvodu obecného zájmu i bez návrhu.

Soud nejprve zkoumá důvodnost návrhu a právní zájem osoby, která návrh podala. Soud ustanoví nezvěstnému opatrovníka, pokud uzná, že jsou splněny podmínky pro prohlášení nezvěstného za mrtvého. Soud nezvěstného vyzve vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem (televizí, tiskem), aby se přihlásil u soudu a vyzve každou osobu, která může o nezvěstném podat zprávu, aby tak učinila a podala zprávu soudu nebo opatrovníku. K tomu stanoví roční lhůtu, po jejímž marném uplynutí vydá rozhodnutí, kterým nezvěstnou fyzickou osobu prohlásí za mrtvou. V rozsudku, kterým nezvěstnou osobu prohlásí za mrtvou, uvede den její smrti, popřípadě den, který fyzická osoba s největší pravděpodobností nepřežila.

Osoba, která byla prohlášena za mrtvou, musí být ve výroku o prohlášení za mrtvého přesně popsána, aby nemohla být zaměněna s osobou jinou. Ve výroku je uvedeno jméno, příjmení, rodné číslo, datum a místo narození, poslední známé bydliště, jména a příjmení rodičů této osoby, a u osoby, která měla manžela také jeho jméno a příjmení a datum uzavření sňatku, dále se uvede povolání pokud je známo.¹⁵

Pokud ale dojde ke změně okolností, které vedly soud k určení tohoto dne, soud tento den změní. Jakmile zjistí, že osoba prohlášena za mrtvou žila v den, který byl určen jako den její smrti a od tohoto dne neuplynula doba přiměřená k tomu, aby nezvěstný mohl být prohlášen za mrtvého, zruší své rozhodnutí (§199 odst.1 OSŘ). § 199 odst.2 OSŘ upravuje možnost soudu opravit den uvedený v rozhodnutí jako den smrti, pokud zjistí že osoba zemřela jiného

¹⁵ Winterová, A. a kol.: Občanský soudní řád – komentář, Linde, Praha 2005, s. 529

dne nebo se toho dne nemohla dožít. Soud tak může učinit na návrh účastníka nebo i bez návrhu. Výrok rozhodnutí nevyslovuje přímo, že je osoba mrtva, ale prohlášením osoby za mrtvou pouze vyslovuje domněnku smrti. Ta může být kdykoli vyvrácena důkazem, že osoba, která byla prohlášena za mrtvou žije.

Pokud tato osoba žije, její práva a povinnosti se obnoví ex tunc, tj. jako by k prohlášení za mrtvého nedošlo. Pokud soud své rozhodnutí o prohlášení za mrtvého zruší, zruší také další rozhodnutí která na něj navazují (§ 175w) zjistí-li se dodatečně, že zůstavitel žije, nebo bylo-li zrušeno jeho prohlášení za mrtvého, zruší soud usnesení o dědictví. Osoby, kterým připadl nějaký majetek se kterým bylo nakládáno jako s dědictvím, musí tento majetek vydat a pokud ho nemohou vydat, musí poskytnout náhradu v penězích. Osoba, která byla původně prohlášena za mrtvou má právo domáhat se na domnělém dědici vydání svého majetku vlastnickou žalobou.

Jediná výjimka je upravena v § 22 ZOR který říká, bude-li prohlášení za mrtvého zrušeno, neobnoví se zaniklé manželství, jestliže mezitím manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého uzavřel manželství nové, a to ani tehdy, pokud toto manželství již zaniklo. Majetkové vztahy se vypořádají podle ustanovení o rozvodu. V případě manželství se tedy vrací osoba, která byla původně prohlášena za mrtvou ke svým původním právům a povinnostem vyplývajícím z manželství pouze tehdy, pokud druhý manžel v době od právní moci rozhodnutí o prohlášení manžela za mrtvého až do doby kdy bylo zjištěno, že druhý manžel žije, neuzavřel nové manželství.

Den, který je uvedený v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého jako den smrti má význam pro určování otcovství podle § 51 ZOR, který určuje lhůty pro počítání času rozhodného pro určení otcovství manžela matky. Den uvedený v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého jako den smrti, se považuje za den zániku

manželství. Za otce dítěte se považuje manžel matky dítěte, pokud se dítě narodí do třicátého dne ode dne zániku manželství. Pokud soud zruší rozhodnutí o prohlášení za mrtvého protože zjistí, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého žije, zemřel jiný den nebo žil v den, od kterého neuplynula dosud doba přiměřená k tomu, aby mohl být nezvěstný prohlášen za mrtvého, změní se i okolnost podstatná pro počítání času rozhodného pro určení otcovství a to od okamžiku právní moci rozhodnutí.¹⁶

¹⁶ Hrušáková, M.a kol.: Zákon o rodině – komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání, s. 222

V. ROZVOD

Vývoj rozvodovosti v České republice

Již v období první republiky byla úroveň rozvodovosti v českých zemích relativně vysoká, počet rozvodů se pohyboval kolem 4 500 ročně. Po druhé světové válce stoupala křivka rozvodovosti jen mírně, její rychlejší nárůst se projevil až v polovině šedesátých let. V roce 1963 byl přijat nový zákon o rodině, kterým byl při rozvodu zrušen princip viny, nepřipouštěl se však takzvaný smluvený rozvod. Novelou z roku 1965 byl umožněn rozvod i bez souhlasu nevinného manžela, pokud spolu manželé delší dobu nežili, touto hranicí byly 3 roky. Z počáteční úrovně okolo deseti tisíc rozvodů ročně začátkem 50. let, došlo k prvnímu vzestupu v roce 1955, v roce 1950 – 1954 byl počet rozvodů ročně 10 535. Rozvodovost oproti období první republiky tedy prudce narostla. Ke druhému vzestupu došlo v roce 1965 a poté se roční počty rozvodů celkem pravidelně zvyšovaly. V roce 1969 poprvé překročil absolutní počet rozvodů 20 tisíc a v roce 1984 poprvé převýšil hranici 30 tisíc. Od počátku šedesátých do počátku devadesátých let se ukazatele rozvodovosti zvýšily téměř na trojnásobek. Po roce 1989 se dlouhodobý růst počtu rozvodů ustálil na vysoké úrovni okolo 30 tisíc rozvodů a tento počet se udržel prakticky po celá devadesátá léta. V letech 1991 a 1992 došlo k mírnému poklesu rozvodovosti a to na 29 366 a 28 572 rozvodů za rok, po tomto poklesu začala ale míra rozvodovosti znovu narůstat až do roku 1998. Dosud nejvíce rozvodů bylo zaznamenáno v roce 1996 a to 33 113, v tomto roce byla také nejvyšší hrubá míra rozvodovosti 3,21 rozvodů na 1000 obyvatel.

V roce 1999 počet rozvodů výrazně klesl, na úroveň z roku 1971. Toto náhlé snížení způsobila změna legislativy, protože novela zákona o rodině z roku 1998 nově upravila podmínky, za kterých může být rozvod uskutečněn. Novela

přinesla tyto podstatné změny: - ztížila rozvody manželství s nezletilými dětmi
 - zavedla nesporný rozvod se zjednodušeným
 projednáváním
 - neumožňuje rozvést manželství, které trvá méně
 než jeden rok

Návrh zákona byl publikován v roce 1996 a již tehdy došlo ke zvýšení intenzity rozvodovosti, protože nestabilní manželství zřejmě předešla připravované změny a rychle se rozvedla. Mnoho soudců se také snažilo o skončení většiny zahájených rozvodových řízení do doby, než vešel zákon v praxi. Vyšší počty rozvodů se tedy udržovaly až do září 1998, kdy vešel zákon v soudní praxi.

Další důvody tohoto poklesu lze spatřovat ve změně režimu a nejisté budoucnosti a také ve zvýšení počtu soudních sporů, souvisejích například s restitučními nároky a prodloužení doby soudního řízení.¹⁷ Postupně s tím, jak se nová legislativa zadáděla do praxe, se během roku 2000 začaly počty rozvodů zvyšovat. V roce 2001 vzrostl počet rozvodů opět nad hranici 30 000, což ukazuje, že intenzita rozvodovosti pokračuje ve svém vzestupu, který byl v letech 1999-2000 přerušen pouze dočasně. V roce 2004 bylo právně ukončeno celkem 33 100 manželství, což je o 236 více než v předchozím roce. Tento počet byl druhý nejvyšší v historii České republiky¹⁸

Je potřeba zmínit, že od roku 1991 významně klesl počet uzavíraných sňatků a to z důvodů ekonomických a sociálně psychických jevů ovlivňujících mladé lidi, které je vedou k tomu, že odkládají uzavírání sňatku do vyššího věku.

¹⁷ Hrušáková, M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press 2001, s.12

¹⁸ Čerpáno z demografického informačního portálu

Mezi tyto jevy patří potíže ekonomické, bytové, ale na druhé straně to jsou i zájmy, možnosti cestování, studia nebo práce v zahraničí a v neposlední řadě také kariéra. Dochází ale nadále k rozvodu manželství uzavřených v předchozích letech s vyšším stupněm sňatečnosti, což má vliv na ukazatele stupně rozvodovosti.

V mezinárodním srovnání patří Česká republika mezi země s vysokou úrovní rozvodovosti, jako jsou skandinávské země, Rusko a pobaltské státy, Velká Británie a Německo. Naopak k zemím s nejnižší intenzitou rozvodovosti v Evropě patří země se silnou katolickou tradicí, především Itálie, Španělsko, Polsko. Také úroveň rozvodovosti na Slovensku je v porovnání se situací v naší zemi asi o třetinu nižší.

Příčiny rozvodů manželství jsou různé, mezi nejčastější příčiny patří: rozdílnost povah a zájmů, nevěra, alkoholismus, nezáměr o rodinu, zlé nakládání, sexuální neshody, neplodnost. Dalšími příčinami jsou také sílící prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinné, což vede k častějším rozpadům rodiny. Příčiny rozvratu se nemusí v určitých případech vůbec zjišťovat na rozdíl od existence rozvratu, která musí být vždy prokázána.

Právní úprava rozvodu manželství

Rozvod manželství je jediný možný způsob zániku manželství za života manželů. Základem právní úpravy rozvodu manželství je novela zákona o rodině č. 91/1998. Tato novela obsahuje zásadní změny týkající se rozvodu manželství. Některé změny které měly vliv na snížení počtu rozvodů v roce 1999 jsem již uvedla ve své práci. Dále došlo k věcné změně, neboť nová zákonná úprava připouští možnost svěřit dítě do společné nebo střídavé péče obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

Pro zánik manželství se nově formuluje rozvrat manželství tak, že musí jít o rozvrat hluboký a trvalý, kdy již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Zákon výslovně zdůrazňuje povinnost soudu vzít přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Zkoumá, který z partnerů porušením manželských povinností definovaných zákonem tento rozvrat převážně zavinil.

Novela zavedla smluvený rozvod, tedy rozvod po vzájemné dohodě manželů a tvrdostní klauzuli, která brání rozvodu manželství pokud druhý manžel, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma.

Zákon dále stanoví, že pokud mají manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, jestliže by to bylo v rozporu se zájmem těchto dětí spočívajícím ve zvláštních důvodech.

Změna legislativy v roce 1998 vedla ke ztížení rozvodu hlavně u manželství s dětmi a prodloužení doby projednávání rozvodů. Intenzita rozvratů manželství, vedoucí k rozvodu se ale nemění a rozvodem končí kolem 40 % manželství.

Naše rodinné právo chápe manželství jako celoživotní společenství muže a ženy. Netrvá ale bezpodmínečně na jeho zachování tam, kde manželství nemůže plnit svou společenskou funkci. Vychází se ze zásady rozlučitelnosti manželství, za podmínek stanovených zákonem může být manželství rozvedeno. Zákon o rodině upravuje možnost rozvodu pouze na základě rozhodnutí soudu.¹⁹ V každém manželství přichází období, kdy se manželé neshodnou, kdy manželství prochází určitou krizí, potom záleží jen na nich jak jsou schopni se s tím vypořádat. Pokud ale situace dojde tak daleko, že nejsou schopni a někdy ji už ani nechtějí řešit a krize mezi partnery vyvolá hluboký a trvalý nesoulad, nabízí se rozvod většinou jako jediné řešení.

Jak jsem již uvedla je základním východiskem naší právní úpravy rozvodu manželství, existence tzv. kvalifikovaného rozvratu jako jediného rozvodového důvodu. Co se tímto termínem myslí, vysvětluje § 24 Zákona o rodině, který stanoví, soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. K hlubokému a trvalému rozvratu manželství dojde, pokud manželství již není schopno plnit žádnou ze svých funkcí, manželé spolu již nežijí, nevedou společnou domácnost, nejsou schopni spolu vychovávat děti a vytvářet jim zdravé rodinné prostředí a není naděje na zlepšení tohoto stavu. Soud v rozvodovém řízení zkoumá hloubku manželského rozvratu a jeho trvalost a to hlavně u manželství s dětmi. Soud musí zjišťovat, zda manželství není schopno plnit již žádnou ze svých nejdůležitějších funkcí a tou je především společná péče o nezletilé děti. Pokud soud dospěje k závěru, že některá z těchto funkcí manželství je zachována, může žalobu o rozvod zamítnout, jestliže rozvrat není neodčinitelný a je zde naděje na úplné obnovení manželských vztahů.²⁰

¹⁹ Hrušáková, M.a kol.: Rodinné právo, Masarykova Univerzita Brno 1995, s.52

²⁰ Francová, M.: Rozvod manželství, Právo a rodina, 4/2003

Novela zákona o rodině přinesla změnu v předmětu zkoumání, kterým je rozvrat vztahů mezi manžely a možnost obnovení manželského soužití, zatímco předcházející úprava zdůrazňovala zájem společnosti na zachování manželství a soud se zaměřoval na to, zda manželství plní nebo neplní svůj společenský účel. Kvalifikovanost rozvratu je dána intenzitou rozvratu, délkou trvání a skutečností, zda spolu manželé žijí v důsledku rozvratu. Podle toho, zda musí nebo nemusí být soudu dokázána existence a příčiny rozvratu se rozlišuje rozvod sporný, nesporný a ztížený.²¹

Zákon uvádí, že soud může manželství rozvést, pokud nelze očekávat obnovení manželského soužití, význam tohoto ustanovení vysvětluje zákona o rodině v komentáři k § 24, je potřeba prokázat definitivní ukončení osobního společenství manželů a společného hospodaření bez naděje na smíření. Existence tohoto rozvratu musí být vždy prokázána.

Současná právní úprava rozlišuje 3 typy rozvodů-

1. sporný rozvod
2. nesporný rozvod
3. ztížený rozvod

²¹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině – komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání, s.67

Procesní úprava rozvodu manželství

Procesní úprava rozvodu manželství je obsažena v zákoně č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu. Řízení o rozvod manželství má charakter řízení sporného. Podle § 80 písm.a) OSŘ jde o rozhodnutí o osobním stavu. Manželství lze rozvést pouze na návrh jednoho z manželů, který se podává u soudu, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v České republice, bydlí-li i nadále v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů; není-li takového soudu, je příslušným obecný soud žalovaného, a není-li ani takového soudu, obecný soud žalobce (§ 88 písm. a) OSŘ.) Tento návrh se označuje žaloba.

Návrh na rozvod manželství musí obsahovat všechny stanovené náležitosti, musí z něj být patrné, kterému soudu je určeno, kdo je účastníkem řízení, kdo návrh činí, čeho se týká, co sleduje, vylíčení rozhodných skutečností, označení důkazů, petit, datum, podpis a vyhotovení v potřebném počtu stejnopisů (§ 42 odst 4, §79 OSŘ.) Návrh musí být určitý a srozumitelný, jinak jej může soud usnesením odmítnout, pokud účastník po tom co je soudem vyzván své podání neopraví nebo nedoplní. (§ 43 OSŘ.) Návrh dále obsahuje údaje o datu uzavření sňatku, jménech a datech narozených dětí a sdělení, jestli již byl podán návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu.

Soud řízení zastaví, podle § 107 odst. 5 OSŘ., v případě, že manžel před pravomocným skončením řízení o rozvod zemře. § 100 odst. 2 OSŘ, ukládá soudu vést manžele k odstranění příčin rozvratu a usilovat o jejich smíření. Podle § 93 odst. 1 OSŘ, není možný v tomto řízení vedlejší účastník. Dalším ustanovením tohoto zákona, který upravuje rozvod manželství je § 110, který stanoví, že soud přeruší řízení vždy, když účastníci přerušeni řízení navrhnou nebo se bez předchozí omluvy k jednání u soudu nedostaví.

Pokud jde o náklady řízení, nemají účastníci řízení o rozvod podle § 144 právo na náhradu nákladů řízení. Pokud to ale odůvodňují okolnosti případu nebo poměry účastníků, může soud přiznat náhradu těchto nákladů nebo jejich části. Soud rozhodne ve věci rozvodu manželství rozsudkem, a to tak, že návrhu vyhová nebo jej zamítne. V případě, že návrhu vyhová, zanikne manželství okamžikem, kdy rozsudek nabude právní moci. Od doručení rozhodnutí běží patnácti denní lhůta k podání řádného opravného prostředku.

Co se týče opravných prostředků proti rozsudku, kterým bylo vysloveno, že se manželství rozvádí, není přípustné prominutí zmeškání lhůty k odvolání (§ 204 odst.3 OSŘ.), ani žaloba pro zmatečnost (§ 230 odst.1 písm. a)). Proti rozsudku o rozvodu manželství není přípustné dovolání.(§ 237 odst.2 písm. b))²²

²² Plecítý, V., Salač, J.: Základy rodinného práva, Praha: Eurounion 2001,s.52 - 54

1. Sporný rozvod

„sporný rozvod“ znamená, že mezi manžely sice panuje shoda o tom, že má být manželství rozvedeno, ale manželé se neshodnou na otázkách rozvodu a právních následků rozvodu. V případě sporného rozvodu podle § 24 odst.1 platí, že soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Zákon stanoví, že soud „může“ manželství rozvést, pokud je prokázána existence kvalifikovaného rozvratu. Je na žalobci, aby jeho existenci prokázal. Soud zjišťuje příčiny rozvratu a bere je v úvahu. Záleží ale na manželech, do jaké míry učiní příčiny rozvratu předmětem soudního jednání. Zjištění příčin může mít hmotněprávní důsledky například při rozhodování o výživném rozvedeného manžela nebo při vypořádání společného jmění.²³ Příčiny se zjišťují v rozvodovém řízení. To nebývá ani pro jednoho z manželů příjemné, soud se vyptává na věci osobního charakteru, zve svědky, předkládají se důkazy a jiné.

Pokud dospěje soud po provedeném řízení k závěru, že se jedná o takový rozvrat manželství, z něhož je zřejmé, že mezi manžely definitivně došlo k zániku manželského soužití a manželství se stalo aspoň pro jednoho z nich pouze formální záležitostí, rozvede manželství i proti vůli manžela, který s rozvodem nesouhlasí.

Rozvod trvá déle než v případě nesporného rozvodu, což je v určitém směru plus, protože v této době dojde k určitému uklidnění emocí a atmosféry a

²³ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova Univerzita Brno, 1998, s. 121

manželé jsou někdy schopni se na situaci podívat s „chladnou hlavou“, tím dochází i k upouštění od demonstrativních návrhů na rozvod manželství.

2. Nesporný rozvod (smluvený)

Jde o zjednodušenou formu rozvodu, zcela novou v našem právním systému, která spočívá v zániku manželství po vzájemné dohodě manželů. Rozvod na základě dohody manželů je nejmodernějším, nejrychlejším a nejméně bolestivým způsobem rozvodu manželství. Pokud jsou splněny všechny zákonem stanovené podmínky, vychází se z právní domněnky, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud manželství rozvede bez zkoumání příčin rozvratu a to většinou bez účasti manželů. Těmito podmínkami jsou podle § 24a ZOR: 1) trvání manželství alespoň jeden rok 2) manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí (postačí souhlasné prohlášení manželů o tom, že spolu nežijí) 3) druhý manžel se k návrhu na rozvod manželství podaného k soudu připojí.

Předpokladem pro to, aby soud takto manželství rozvedl, je předložení písemných smluv s úředně ověřenými podpisy manželů upravujících vypořádání jejich vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu. Tato smlouva obsahuje vypořádání společného jmění manželů, ve smlouvě se uvede, které věci případnou do výlučného vlastnictví kterého z manželů, jak budou uhrazeny závazky vůči třetím osobám, jak budou vyrovnány případné závazky mezi manžely. Měly by být vypořádány všechny majetkové vztahy manželů u kterých hrozí, že by do budoucna mohly být zdrojem rozporů.²⁴ Společné jmění manželů zaniká právní mocí rozsudku o rozvodu, proto musí být tato smlouva uzavřena

²⁴ Mašek, D.: Smlouvy podle § 24a Zákona o rodině, Právo a rodina, 2/2003

s odkládací podmínkou, že právní účinky této smlouvy nastanou až k tomuto dni. Jestliže v době od uzavření takové smlouvy do zániku manželství manželé nabudou nějaký další majetek náležející do SJM, bude nutné jej vypořádat v návaznosti na již uzavřenou smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu manželství. Pokud se dohoda o vypořádání týká nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí, nastávají věcně právní účinky dohody až vkladem do katastru nemovitostí.

Manželé dále musí předložit soudu smlouvu o vypořádání bydlení, tedy určení kdo má právo v bytě nadále zůstat, který z manželů se musí vystěhovat a zda mu musí druhý manžel zajistit bytovou náhradu. Smlouva se liší podle toho, jaký byt manželé užívali. Mohou nastat tyto situace:

1. Užívání nedružstevního bytu na základě společného nájmu bytu manžely. Manželé se musí dohodnout na zrušení práva společného nájmu bytu ke dni právní moci rozsudku o rozvodu a určení manžela, který se stane jediným nájemcem bytu. Druhý manžel má právo na zajištění bytové náhrady.
2. Jeden z manželů nabyt družstevní byt před uzavřením manželství. Podle § 705 odst.2 zanikne dnem právní moci rozsudku o rozvodu manželství právo společného nájmu bytu a právo byt užívat má manžel, kterému vzniklo právo na nájem bytu před uzavřením manželství. Druhý manžel, který se stal nájemcem na základě uzavření manželství, má právo na zajištění bytové náhrady.
3. Manželé užívají družstevní byt, který buďto oba nebo jeden z nich nabyli za trvání manželství, musí se dohodnout, který z nich bude ke dni právní moci rozsudku o rozvodu manželství výlučným nájemcem bytu. Druhému manželu náleží právo na bytovou náhradu.
4. Nájemcem služebního bytu, bytu zvláštního určení nebo bytu v domě zvláštního určení je jeden z manželů. Podle §709 OZ, společný nájem bytu manžely v tomto případě nevzniká. Dohoda může být uzavřena jen ohledně zajištění bytové náhrady, protože nájemce bytu zůstává nájemcem i nadále.

5. Manželé jsou vlastníky bytu nebo domu:

- pokud je výlučným vlastníkem pouze jeden z manželů, zůstává jím i po rozvodu a druhému manželovi zanikne právní důvod bydlení v této nemovitosti. Tento manžel nemá právo na bytovou náhradu. Smlouvou mohou upravit například dobu k vystěhování.
- pokud je nemovitost ve společném jmění manželů, záleží na dohodě manželů, jestli nemovitost připadne jednomu z nich nebo bude v podílovém spoluvlastnictví obou manželů.
- jestliže je nemovitost v podílovém spoluvlastnictví manželů, dohodnou se, jestli je to možné, na reálném rozdělení nemovitosti, o prodeji nebo o tom, kdo bude nadále výlučným vlastníkem nemovitosti.²⁵

Manželé dále upraví případnou vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi. Tato smlouva ale není obligatorní podmínkou smluveného rozvodu, uplatní se pouze při splnění podmínek kterými jsou neschopnost oprávněného manžela sám se živit a schopnost a možnost povinného manžela výživné poskytnout. Smlouva uvede částku a intervaly v jakých bude hrazena a po jak dlouhou dobu. Povinný manžel se může zprostit zaplacením jednorázového odstupného.

Pokud mají manželé nezletilé děti, je nezbytnou podmínkou, aby se manželé dohodli na úpravě práv a povinností k těmto dětem po dobu po rozvodu manželství a soud péče o nezletilé tuto dohodu schválil. Pravomocně schválená dohoda musí nezbytně obsahovat ujednání o tom, kterému z rodičů se dítě svěřuje do výchovy, popřípadě dohoda o společné nebo střídavé výchově a vyživovací povinnosti druhého rodiče. Obvykle se v dohodě upravuje i styk dítěte s rodičem, se kterým nežije. Pokud není upraven styk s rodičem, kterému

²⁵ Hrušáková, M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press, Praha 2001, s.27-29

děti nebudou svěřeny do výchovy, může tento manžel po rozvodu vymezit styk s dítětem podáním návrhu k opatrovnickému soudu.²⁶ Ale i zde platí, že manželství nelze rozvést, pokud by to bylo v rozporu se zájmem dítěte daným zvláštními důvody.

Výsledkem dohody mezi manžely může být:

- 1) svěření dítěte do péče jednoho z rodičů a druhý se zaváže přispívat výživným v dohodnuté výši
- 2) svěření dítěte do střídavé péče obou rodičů, smlouva obsahuje interval, v jakém se budou rodiči v péči střídat, zároveň je dohodnuta výše výživného
- 3) společná péče obou rodičů, výživné se v tomto případě nestanoví
- 4) v případě, že mají rodiče více dětí, mohou se dohodnout na rozdělení dětí mezi oba rodiče, dohodnou si také výživné, které si platí vzájemně²⁷

V praxi se může stát, že ačkoli se manželé dohodnou na úpravě práv a povinností k nezletilým dětem po dobu po rozvodu a na vypořádání vzájemných majetkových vztahů, nemusí soud rozvést manželství podle § 24a ZOR z důvodu a to například neplatnosti některého ujednání obsaženého ve smlouvě. Pak dojde k rozvodu pro obecné důvody v § 24 ZOR.²⁸

²⁶ Jurčík, R.: Praxe rozvodového řízení, Rodinné právo, 7/1999, s.5

²⁷ Kovářová, D.: Advokát, klienti a dohodnuté rozvody, Právo a rodina 1/2005

²⁸ Kovářová, D.: Jak psát žalobu o rozvod, Právo a rodina 1/2006, s.1

3. Ztížený rozvod (rozvod s tvrdostní klauzulí)

Novela zákona rozvod ztěžuje v případech, kdy jsou sice splněny zákonné podmínky pro rozvod manželství, ale s návrhem na rozvod nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by rozvodem byla způsobena zvlášť závažná újma. V takovém případě soud manželství nerozvede, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství (§ 24b ZOR). Jde tedy pouze o manžela, u kterého je prokázáno, že **převážně** nezapříčinil rozvrat vztahů porušováním manželských povinností podle §18 ZOR. Z toho ale nevyplývá, že manželství bylo rozvráceno jednáním druhého manžela. Nedochozí ke zjišťování viny na rozvodu, manželství může být rozvráceno i na základě objektivních důvodů, což je např. neplodnost. Tuto zásadu ale zákon o rodině prolamuje v § 24b odst.2, který říká, že jestliže manželé spolu nežijí déle než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky § 24 ZOR, tedy trvalý a hluboký rozvrat manželství, kdy nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud manželství rozvede i přes kvalifikovaný nesouhlas jednoho z manželů.

Zvlášť závažná újma může spočívat například v tom, že brání se manžel je invalidní, odkázaný na pomoc druhého manžela, nebo se u něho projevila v tomto období závažná choroba. Majetková újma se nepovažuje za zvlášť závažnou újmu ospravedlňující zákaz rozvodu.²⁹

Zákon pamatuje na hmotné zabezpečení rozvedeného manžela, a to v rámci vyživovací povinnosti. Rozvedený manžel, který není schopen se sám živit, může žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle jeho schopností, možností a majetkových poměrů. Novela navíc rozšířila nárok

²⁹ Hrušáková, M.a kol.: Zákon o rodině – Komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání

manžela, který se na rozvratu manželství nepodílel, a kterému je rozvodem způsobena závažná újma. V takovém případě může soud přiznat výživné nikoli jen jako příspěvek na přiměřenou výživu, ale v takovém rozsahu, který mu zaručuje po dobu tří let stejnou hmotnou a kulturní úroveň, jakou má bývalý manžel.

Ztížený rozvod je v praxi zatím jen výjimečným řešením.

ROZVOD MANŽELSTVÍ S NEZLETILÝMI DĚTMI

Jak jsem již uvedla, přinesla novela zákona o rodině zásadní změnu ve věci úpravy poměrů nezletilých dětí v souvislosti s rozvodem manželství rodičů. Nezletilému dítěti byla touto novelou poskytnuta ochrana v souvislosti s rozvodem. Konkrétně to je oddělení rozvodového řízení a řízení ve věcech péče o nezletilé (§25 ZOR).

Soud již tedy o právech a povinnostech rozvedených manželů k nezletilým dětem nerozhoduje v rámci rozvodového řízení, tj. v jednom soudním řízení jako v minulosti, kdy rozsudek obsahoval vedle výroku o rozvodu i výrok, kterým byly upraveny poměry nezletilých dětí. Soud musí upravit práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu ještě před rozvodem manželství, proto nemůže být manželství rozvedeno, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu (§ 25 ZOR). O úpravě poměrů nezletilých rozhoduje soud péče o nezletilé a toto řízení musí v současnosti předcházet rozvodu v samostatném řízení. Tato úprava ale přináší i určitá negativa, protože vztahy mezi rodiči v této době jsou většinou velmi vypjaté a tato situace může mít nepříznivý vliv na děti. Jsou to případy, kdy oba rodiče chtějí dítě do své péče a nebo naopak, pokud ani jeden z rodičů nechce dítě do své péče. Z těchto důvodů obsahují některé zahraniční úpravy, například Německá, opačný postup, o úpravě poměrů manželů k jejich nezletilým dětem rozhoduje soud až po rozvodu manželství.³⁰

Návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu podává ten manžel, který se domáhá rozvodu manželství. Příslušnost soudu péče o nezletilé je dána ustanovením § 88 písm.c) OSŘ, je to soud, v jehož obvodu má nezletilý

³⁰ Hrušáková, M.a kol.: Zákon o rodině – Komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání, s.86

na základě dohody nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště. Výhodou je, že rozhoduje soudce, který má v rozhodování těchto případů bohaté zkušenosti, tzv. opatrovnický soudce. Došlo tím ale zároveň k prodloužení rozvodového řízení a to z toho důvodu, že místní příslušnost soudu rozhodujícího o rozvodu a soudu opatrovnického je upravena odlišně. Řízení se týká pouze nezletilých dětí, soud zastaví řízení týkající se výchovy nezletilého, pokud v průběhu řízení dosáhne zletilosti. Může být ale jednáno o vyživovací povinnosti k nezletilému.³¹

Ochrana nezletilých dětí byla v souvislosti s rozvodem zvýšena i ustanovením zákona, který neumožňuje rozvést manželství, bylo-li by to v rozporu se zájmy nezletilých dětí, daných zvláštními důvody (§24 odst.2 ZOR). Zákon tedy rozvod manželství po dobu nezletilosti přímo zakazuje, nahradil tak původní povinnost soudu k zájmům nezletilých dětí pouze přihlížet. Za zvláštní důvody, pro něž je rozvod v rozporu se zájmy dítěte, se považuje například invalidita dítěte, fyzické nebo psychické postižení. Nejde o to, že by rodiče museli žít spolu, a plnit povinnosti osobního charakteru, které vyplývají z manželství ale o finanční zabezpečení nezletilého dítěte a druhého rodiče, až do dovršení zletilosti. Manželé mají totiž po dobu trvání manželství nárok na stejnou životní úroveň.³²

Výhradní péče

Výhradní péče otce nebo matky byla donedávna jedinou možností úpravy poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Kritéria pro svěření dítěte do

³¹ Holub, M., Nová, H., Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář, Linde, Praha 2005, 7. vydání, s.49

³² Hrušáková, M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press 2001, s.35-39

výchovy upravuje ZOR ve svém § 26. Každý rozvod je individuální, proto soud rozhoduje v každém případě individuálně o tom, který z rodičů je schopný lépe zajistit výchovu dítěte. Soud rozhodne, komu bude dítě svěřeno do výchovy a určí výši výživného, kterým mají rodiče na výživu dítěte přispívat. Vyživovací povinnost mají k dítěti oba rodiče podle svých schopností, možností a majetkových poměrů a to až do doby, kdy jsou děti schopny samy se živit. Při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti se přihlíží k potřebám dítěte, které jsou závislé na jeho věku a zdravotní situaci. Při stanovení vyživovací povinnosti soud přihlíží k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje a přihlíží také k péči rodičů o společnou domácnost (§ 85 ZOR). V soudní praxi se stanoví výše vyživovací povinnosti rodiči, kterému není dítě svěřeno do výchovy. Předpokládá se, že rodič, kterému je dítě svěřeno do výchovy, plní tuto povinnost bezprostředně. § 26 odst. 4 určuje, co soud při svém rozhodování sleduje, cílem je zajištění co nejpríznivějších podmínek pro zdárný vývoj dítěte, včetně vytvoření možností utváření a upevňování vzájemných vztahů mezi dítětem a oběma rodiči a soud dbá na zachování citových vazeb dítěte k sourozencům a prarodičům. Podle rozhodnutí soudu bude dítě svěřeno do výchovy jednoho rodiče.

Pokud není ani jeden z rodičů schopen zajistit řádnou výchovu dítěte a výchova u jiné osoby je v zájmu dítěte, svěří soud výchovu této osobě, kterou může být prarodič dítěte nebo i jiné osoby (§ 45 ZOR.) Rodiče jsou omezeni ve výkonu své rodičovské zodpovědnosti v rozsahu, kterým jsou vymezeny soudem práva a povinnosti osobě, které bylo dítě svěřeno do péče. Soud po pečlivém a úplném zjištění všech okolností daného případu může také nařídit ústavní výchovu, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a nemohou-li rodiče výchovu dítěte zabezpečit (§ 46 ZOR).

Rozhodnutí o svěřeni dítěte do výchovy jednoho s rodičů je spjato s úpravou styku dítěte s rodičem, do jehož výchovy dítě svěřeno nebylo. Tuto oblast upravuje § 27 ZOR. Rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do výchovy, je nadále nositelem práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, aby je mohl realizovat, musí mít možnost se s dítětem stýkat, což ovšem není jeho povinnost. Soud rozhoduje o úpravě styku rodiče s dítětem pouze tehdy, nejsou-li rodiče schopni se o styku domluvit. Dohoda rodičů nepotřebuje schválení soudem, soud ale upraví styk rodičů s dítětem, pokud to vyžaduje zájem na výchově dítěte a poměry v rodině.

Často dochází k tomu, že jeden z rodičů brání druhému, aby se s dítětem stýkal, i když ten na to má nárok. Zákon o rodině tuto situaci upravuje v § 27 odst. 2 bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadujících nové rozhodnutí o výchovném prostředí. Oprávněný rodič se může domáhat vydání nového rozhodnutí u soudu, ten má pravomoc rozhodnout například o odejmutí dítěte z péče rodiče, který druhému rodiči styku s dítětem brání a předání dítěte do péče druhého rodiče. Rodič, kterému je dítě svěřeno do péče, odpovídá za škodu, která vznikla druhému rodiči v důsledku zmaření styku s dítětem a to i v případech, kdy jej včas neinformoval o objektivní překážce, která styku brání.³³

Soud styk dítěte s rodičem omezí nebo zakáže, pokud je to nutné v zájmu dítěte (§ 27 odst. 3 ZOR). Jde o obecnější pojem ve vztahu k dřívější úpravě, kdy soud mohl učinit takové rozhodnutí, pouze pokud to bylo nutné v zájmu zdraví dítěte. Takové rozhodnutí je omezením rodičovské zodpovědnosti a je k němu oprávněn pouze soud.

³³ Hrušáková, M.a kol.: Zákon o rodině - Komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání

Novela zákona také obsahuje možnost soudu upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci, pokud to vyžaduje zájem dítěte a poměry v rodině. (§ 27 odst. 4 ZOR). Toto ustanovení lze použít v případech, kdy se prarodiče chtějí s dítětem stýkat přesto, že rodič nemá zájem se s dítětem stýkat. Analogicky lze použít ustanovení o zákazu styku rodiče s dítětem, pokud není v zájmu dítěte, aby se s prarodiči stýkalo.

Střídavá a společná výchova

Novelou zákona o rodině z roku 1998 byl zaveden do našeho právního řádu institut střídavé nebo společné výchovy. Podmínky svěřeni dítěte do této výchovy upravuje § 26 odst.2 ZOR. Oba rodiče musí se společnou nebo střídavou výchovou souhlasit, musí být způsobilí dítě vychovávat a výchova musí být v zájmu dítěte. Rozhodnutí soudu bude mít zpravidla formu schválení dohody rodičů o společné nebo střídavé výchově.³⁴

Společná výchova znamená, že se rodiče o dítě starají společně a žijí spolu v jednom bytě a to přesto, že již nejsou manželé. Institut společné výchovy v našem právu znamená nepochopení zahraničních úprav, kde tzv. joint custody znamená, že rodič, kterému dítě nebylo rozvodem svěřeno do výchovy neztrácí právo rozhodovat o podstatných záležitostech týkajících se dítěte. Dítě ale žije pouze s jedním z rodičů.³⁵

Střídavá výchova znamená, že dítě žije určitý časový úsek s matkou a stejný časový úsek s otcem, má tedy dva domovy. Střídavá výchova, ale klade

³⁴Mašek, D.: Dítě a rozvod, Právo a rodina, 7/2002, s.8

³⁵Hrušáková, M.a kol.: Zákon o rodině – Komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání, s.82

požadavky na rodiče v tom smyslu, že musí být schopni mezi sebou komunikovat a dohodnout se na záležitostech týkajících se nezletilého dítěte. Rodiče musí překonat své zklamání, křivdy, nenávist vůči druhému rodiči a dále musí navzájem plnit své finanční závazky.³⁶ Rodiče musí mít bydliště tak daleko od sebe, aby dítě mohlo nadále chodit do jedné školy, je vhodné aby pokračovalo v kroužcích a zájmových aktivitách a to z obou bydlišť, rodiče se musí dohodnout na tom, u kterého z nich bude mít dítě trvalé bydliště, jakým způsobem budou hradit například školné, výlety, oblečení, sportovní vybavení nezletilého. Největší pozitivum střídavé péče o dítě je to, že dítě zažívá ve své výchově prvky jak výchovy mužské tak ženské a nebrzdí jeho emocionální vývoj.³⁷

Zákon ukládá soudu zjistit názor dítěte, pokud je dítě s ohledem na stupeň svého vývoje schopno vytvořit si vlastní názor. Jestliže dítě staršího věku se společnou nebo střídavou výchovou výslovně nesouhlasí, měli by soud i rodiče vzít toto stanovisko dítěte v úvahu a akceptovat ho, příkladem může být situace, kdy si dítě přeje zůstat s jedním z rodičů.

Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu. Soud dohodu schválí, až poté, kdy se přesvědčí, že taková dohoda nejlépe odpovídá zájmům a potřebám nezletilého dítěte a není v rozporu s jeho zájmy nebo v rozporu s právními normami.(§ 26 odst. 3 ZOR)

³⁶ Burešová, E.: Střídavá výchova dětí po rozvodu, Rodinné právo, 11/1999 s.4

³⁷ Špaňhelová, I.: Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa, Právo a rodina 5/2005, s.4

VI. PRÁVNÍ NÁSLEDKY ZÁNÍKU MANŽELSTVÍ

Právní následky zániku manželství jsou buď shodné pro všechny způsoby zániku manželství nebo se odlišují podle toho, zda manželství zaniklo rozvodem, smrtí nebo prohlášením manžela za mrtvého. Manželství zaniká okamžikem právní moci soudního rozhodnutí o rozvodu manželství, okamžikem smrti nebo právní mocí rozsudku o prohlášení manžela za mrtvého.

1. Příjmení

Pouze rozvedenému manželovi, který při sňatku přijal příjmení druhého manžela vzniká právo oznámit matričnímu úřadu, u kterého bylo zapsáno uzavření manželství do knihy manželství, do 30 dnů od právní moci rozsudku o rozvodu, že přijímá opět své dřívější příjmení. Je to jeho svobodná volba, druhý manžel nemá právo bránit změně, ani právo domáhat se změny příjmení druhého manžela.³⁸ Pokud jeden z manželů při uzavření manželství prohlásí, že vedle společného příjmení bude užívat na druhém místě své příjmení dřívější, může oznámit ve stejné lhůtě matričnímu úřadu, že upouští od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího. (§ 29 ZOR.). Změna příjmení tohoto manžela je jeho osobním právem. Matriční úřad změnu příjmení nepovoluje, změna příjmení nastává oznámením matričnímu úřadu přímo ze zákona. Příjmení dítěte zůstává rozvodem manželství rodičů nedotčeno a nemůže se měnit dohodou rodičů (k tomu judikatura R 11/1951).

³⁸ Holub, M., Nová, H., Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář, Linde, Praha 2005,

7. vydání, s.68

Pozůstalému manželovi zůstává zachováno právo užívat příjmení, které získal uzavřením manželství. Toto právo je zároveň i povinnost, protože zákon o rodině přiznává ve svém § 29 právo přijmout své předešlé příjmení pouze při rozvodu manželství.

2. Osobní status

Ve všech případech zániku manželství nastává změna osobního statusu. V případě zániku manželství smrtí nebo prohlášením manžela za mrtvého, se mění osobní status přeživšího manžela na „vdovec“ nebo „vdova“. V případě rozvodu se mění osobní status obou manželů z „ženatý“, „vdaná“, na „rozvedený“, „rozvedená“.

Ve všech případech zániku manželství zanikají veškerá osobní a osobně-majtková práva a povinnosti manželů, která jim příslušela z důvodu manželství, upravená v § 18 – 20 ZOR. Současně se zánikem manželství tedy automaticky zaniká povinnost manželů žít spolu, být si věrni, pomáhat si, společně pečovat o děti, pečovat o uspokojování potřeb rodiny, společně rozhodovat o záležitostech rodiny a jiné.

3. Výchova nezletilého

Osoba, která zemřela přestává být subjektem práv a povinností, které vyplývají z rodičovské zodpovědnosti, a nositelem těchto práv se stává v plném rozsahu pozůstalý rodič, ale pouze pokud není tento rodič své zodpovědnosti zbaven, ani mu není její výkon omezen nebo pozastaven. Rodiče může zbavit této zodpovědnosti, omezit nebo pozastavit její výkon pouze soud. Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, která zahrnuje

péči o jeho zdraví, tělesný, rozumový, citový a mravní vývoj, dále zastupování nezletilého dítěte a správu jeho jmění (§ 31 ZoR). Pozůstalý rodič rozhoduje samostatně. Pouze v případech, ve kterých se jedná o nakládání s majetkem dítěte a nejde o běžnou záležitost, podléhají úkony rodiče schválení soudu (§ 28). V případě zániku manželství rozvodem, musí soud před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upravit práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu, určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu (§ 26 odst. 1 ZOR). Toto rozhodnutí soudu, může být nahrazeno dohodou rodičů kterou musí schválit soud péče o nezletilé. Pravomocné rozhodnutí soudu péče o nezletilé předloží manželé soudu rozhodujícímu o rozvodu manželství rodičů (§ 26 odst. 3 ZOR). Jednotlivé možnosti a podmínky svěřením dítěte do výchovy jsem již uvedla ve své práci. Ve stručnosti znovu připomenu, že soud může svěřit dítě do výchovy jednoho z rodičů, do střídavé nebo společné výchovy a v úvahu přichází i svěřením dítěte do výchovy jiné fyzický osoby nebo nařízení ústavní výchovy.

4. Výživa nezletilého

Pozůstalý rodič zajišťuje sám výživu nezletilého dítěte. Pokud není schopen této povinnosti sám dostát, přechází tato povinnost podle zákona na vzdálenější příbuzné, kterými jsou prarodiče obou rodičů. Zákon o rodině v § 89 stanoví, že každý z nich bude plnit takovým dílem, který odpovídá poměru jeho schopností, možností a majetkových poměrů, k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních.

V případě rozvodu mají oba rodiče vyživovací povinnost k dítěti a to podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Vyživovací povinnost se platí v penězích, ale může být realizována i v naturáliích, kterými jsou například oblečení, strava. Při stanovení výše výživného se přihlíží také k osobní péči o

dítě. Pokud se rodiče nedohodnou na výši výživného, upraví rozsah jejich vyživovací povinnosti soud. Jak jsem již uvedla, v praxi se vyživovací povinnost stanoví rodiči, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy, protože se předpokládá, že rodič, kterému dítě bylo svěřeno do výchovy plní tuto povinnost bezprostředně.

Současně se zánikem manželství zanikají také všechny majetkové vztahy mezi manžely, tedy především vzájemná vyživovací povinnost manželů, společné jmění manželů a společný nájem bytu manžely.

5. Vyživovací povinnost mezi manžely

Podle § 94 ZOR zaniká smrtí povinného manžela právo manžela na výživné. Je to majetkové právo, které nepřechází na dědice a zaniká smrtí. Rozvodem zaniká vzájemná vyživovací povinnosti mezi manžely, upravená v § 91 ZOR, ale zároveň může vzniknout vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely. Na rozdíl od ostatních vyživovacích povinností není základem této povinnosti trvající, ještě existující příbuzenský nebo jiný osobní vztah, ale vztah který již zanikl.³⁹ Účelem této vyživovací povinnosti je „zmírnění“ nestejně ekonomické úrovně rozvedených manželů, která nastala v důsledku rozvodu.⁴⁰ Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely je upravena v § 92 až 94 ZOR. Podle § 92 ZOR., může rozvedený manžel, který není schopen sám se živit, žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Zákon upravuje

³⁹ Nová, M., Těžká, O.: Vyživovací povinnost, Linde, Praha 1995, s.157

⁴⁰ Hrušáková, M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press 2001, s.61

možnost dohody manželů o poskytování výživného, což je typické hlavně u nesporných rozvodů. Manželé mohou dohodnout výživné formou jednorázového plnění nebo pravidelné plnění na dobu určitou nebo neurčitou, tzv. „rentu“. Soud bere dohodu ve věci výživného na vědomí, ve věci nerozhoduje. Pokud se manželé nedohodnou, rozhodne na základě návrhu některého z nich soud. Nárok na výživné vznikne pouze tehdy, pokud není oprávněný manžel po rozvodu schopen se sám živit. Tuto schopnost rozvedeného manžela určují jeho výdělečné schopnosti, možnosti a jeho majetkové poměry. Podle judikatury jde většinou o osoby pečující o dítě do tří let nebo dítě starší, ale invalidní, osoby pečující o domácnosti, dalším důvodem může být i zdravotní stav oprávněného manžela.

„Přiměřená výživa“- přiměřenost se odvozuje od majetkových poměrů povinného manžela, oprávněný manžel nemá nárok na stejnou hospodářskou a kulturní úroveň jako má povinný manžel. Další podmínka, která musí být splněna k tomu, aby mohl oprávněný manžel požadovat výživné, je schopnost a možnost povinného manžela výživné poskytnout. Pokud není schopen výživné poskytnout, může uplatnit oprávněný svůj nárok na výživné proti dětem nebo vůči svým předkům.⁴¹

Novela zákona o rodině z roku 1998 zavedla nové ustanovení, § 93 tzv. sankční výživné, které upravuje podmínky, za kterých může soud přiznat rozvedenému manželovi proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely, tedy tak, aby hmotná a kulturní úroveň obou manželů byla stejná. Rozvedený manžel se nesmí porušením svých povinností na rozvratu manželství převážně podílet a rozvodem by mu byla způsobena zvláště závažná újma. V tomto případě se stav tzv.

⁴¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova Univerzita Brno 1998, s.139

„odkázanosti na výživu“ nemusí prokazovat. Výživné v takovém rozsahu lze přiznat nejdéle na dobu tří let od právní moci rozsudku o rozvodu. Pokud ale po uplynutí tří let není schopen se rozvedený manžel sám živit, může uplatnit u soudu nárok na výživné v rozsahu přiměřené výživy.

Při rozhodování o oprávněnosti nároku na poskytnutí výživného oprávněnému manželovi, je nutné vzít v úvahu § 96 odst. 2 zákona o rodině, toto ustanovení se obecně dotýká všech druhů vyživovací povinnosti. Podle tohoto ustanovení nelze výživné přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy. Jedná se o obecně platné normy morálky. Posouzení jejich konkrétního obsahu závisí na jednotlivých případech a náleží příslušnému soudci, který se musí zabývat příčinami, které k rozvratu vztahů mezi manžely vedly.⁴² Nárok na výživné rozvedeného manžela vzniká nejdříve dnem právní moci rozsudku o rozvodu manželství. Výše může být stanovena dohodou manželů a pokud se nedohodnou, podá oprávněný manžel k soudu žalobu o výživné rozvedeného manžela. Soud rozhodne zda nárok na výživné vznikl a v jaké výši.⁴³ Způsob placení výživného upravuje § 97 odst. 1 ZOR, výživné je třeba platit v pravidelných opětuujících se částkách, splatných na měsíc dopředu.

Zánik práva na výživného upravuje § 94 ZOR. Výživné zanikne:

- pokud oprávněný manžel uzavře nové manželství
- smrtí povinného manžela (tato povinnost nepřechází na dědice)
- poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy mezi rozvedenými manžely nebo v rámci

⁴² Hrušáková, M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press 2001 s.65

⁴³ Mašek, D.: Výživné rozvedeného manžela, Právo a rodina, 7/2003,

nesporného rozvodu (v tomto případě, musí být podpisy úředně ověřeny)

další důvody zániku - nabytí schopnosti oprávněného manžela sám se živit.

- v případě sankčního výživného uplynutím tří let
- pokud dojde ke změně poměrů, může soud na návrh jednoho z rozvedených manželů změnit dohodu nebo rozhodnutí o výživném

Trestněprávní ochrana proti neplnění vyživovací povinnosti je obsažena v § 213 a 214 trestního zákona. Toto ustanovení poskytuje ochranu pouze nárokům na výživné, vyplývajícím ze zákona o rodině. Musí jít o plnění soustavné a po delší dobu trvajících.⁴⁴

6. Společné jmění manželů

Novela Zákona o rodině zavedla nový institut Společné jmění manželů namísto původního BSM. Společné jmění zaniká zánikem manželství (§149 odst. 1 OZ) v důsledku rozvodu, úmrtí nebo prohlášením manžela za mrtvého. Rozhodným dnem je den právní moci rozsudku o rozvodu manželství, den smrti nebo den právní moci rozhodnutí o prohlášení za mrtvého. Společné jmění manželů musí být vypořádáno. Pokud zaniklo společné jmění manželů smrtí nebo prohlášením za mrtvého jednoho z nich, provede jeho vypořádání soud, v rámci dědického řízení ve smyslu § 1751 OSŘ. SJM nemůže být v tomto případě vypořádáno na základě dohody. Soud nejdříve určí obvyklou cenu majetku, který měl zůstavitel s pozůstalým manželem ve společném jmění v době smrti. Učiní tak podle stejných zásad uvedených v občanském zákoníku, které platí pro vypořádání mezi bývalými manžely po rozvodu. Určí, co z tohoto

⁴⁴ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon - Komentář, Linde, Praha 2005, 23. vydání, s.229

jmění patří do dědictví a co pozůstalému manželovi (§175l odst.1 OSŘ) Závísí-li rozhodnutí na skutečnosti, která je mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců sporná, postupuje se podle § 175k odst. 3 OSŘ.⁴⁵ Součástí usnesení je také výše závazků, které patřily do společného jmění manželů spolu s vymezením, které z těchto závazků náleží pozůstalému manželovi a které patří do pasiv dědictví. Jestliže bude rozhodnutí o prohlášení za mrtvého zrušeno, obnoví se zaniklé společné jmění manželů pouze v případě, že druhý manžel mezitím neuzavřel manželství nové. Jak jsem již uvedla, pokud soud zjistí, že ten kdo byl prohlášen za mrtvého, žije nebo žil v den, od kterého dosud neuplynula přiměřená doba k tomu, aby mohl být nezvěstný prohlášen za mrtvého, zruší své rozhodnutí o prohlášení za mrtvého. V návaznosti na toto rozhodnutí zruší soud také své usnesení o dědictví, které bylo v řízení o dědictví po takové osobě vydáno. Ty osoby, kterým připadlo něco z tohoto dědictví, jsou povinny vydat všechnen majetek, se kterým bylo nakládáno jako s dědictvím a pokud to není možné, poskytnout náhradu v penězích. Osoba, která byla původně prohlášena za mrtvou má právo domáhat se na domnělém dědici vydání svého majetku reivindikační žalobou.⁴⁶

V případě rozvodu se postupuje podle § 149 odst. 2 občanského zákoníku platí, že zanikne-li SJM, provede se jeho vypořádání, při němž se vychází z toho, že podíly obou manželů na majetku náležejícího do SJM jsou stejné. Závazky, které náležely do SJM jsou manželé povinni splnit rovným dílem. Stejná velikost podílů manželů vyplývá z rovného postavení manželů v manželství. Soudní judikatura i literatura zastávají názor, že výše podílů nemusí být stejná pouze ve výjimečných případech, například alkoholismus, výkon trestu odnětí svobody.⁴⁷

⁴⁵ Knappová, M., Švestka, J.: Občanské právo hmotné I., Aspi Publishing, 2002, s. 348 - 349

⁴⁶ Kučera, R.: Dědictví, Linde, Praha 2001, s. 20 - 21

⁴⁷ Dvořáková Závodská, J.: Manželství a rozvody, Linde, Praha 2002, s.79

Zákon stanoví povinnost provést vypořádání SJM vždy po jeho zániku.

Vypořádáním SJM se rozumí jeho rozdělení mezi manžely, tj. jak majetku, tak i závazků, které do společného jmění spadaly v den právní moci rozsudku o rozvodu manželství. Důležité hledisko pro vypořádání je zakotveno v § 149 odst. 3 občanského zákoníku, který stanoví, že při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že zákon staví péči o děti a starost o domácnost na roveň výdělečné činnosti druhého manžela. Důležitou úlohu při vypořádání SJM hrají potřeby nezletilých dětí, je proto důležité, který z manželů po zániku SJM získá nezletilé dítě do své výchovy, a proto je opodstatněné, aby právě on nabyl konkrétní věci sloužící potřebám nezletilých dětí.

Ustanovení § 149 odst. 2 OZ upravuje tzv. zápočty, každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společné jmění a současně je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho oddělený majetek. Pokud provádí vypořádání SJM soud, bude se zabývat těmito nároky jen na základě návrhu účastníka. Nároky se budou posuzovat s ohledem na povinnost manžela pečovat o rodinu podle zásad stanovených v zákoně o rodině. Proto pokud manžel ze svého odděleného vlastnictví vynaloží prostředky na pořízení věcí běžné osobní potřeby členů rodiny, nebude moci žádat jejich nahrazení. Soud je ale povinen sám zjišťovat, kolik bylo investováno ze SJM do odděleného vlastnictví jednoho z manželů a do rozhodnutí o vypořádání toto promítnout.⁴⁸

⁴⁸ Knappová, M., Švestka, J., a kol.: Občanské právo hmotné I., Aspi Publish., 2002, s. 344-345

Aby bylo možné SJM vypořádat musí se stanovit rozsah SJM a zajistit jeho ocenění. Při stanovení ceny se podle judikatury Nejvyššího soudu České republiky vychází z ceny věci v době vypořádání, ale z jejího stavu v době zániku SJM. Jde o cenu obvyklou. Soud cenu určí na základě znaleckého posudku, pokud se manželé na ceně nedohodnou. V případě nemovitostí se vychází z obecné ceny, tj. ceny nemovitosti obvyklé v daném místě a v době rozhodování, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu nemovitosti.

Ustanovení § 150 OZ. rozlišuje tři formy vypořádání a to vypořádání dohodou, soudem a ze zákona.

Vypořádání dohodou

Občanský zákoník preferuje dohodu rozvedených manželů, ve svém § 150 odst. 3. OZ., který říká, že pokud se neprovede vypořádání dohodou, provede je na návrh některého z manželů soud. Teprve nedošlo-li do tří let od zániku SJM k jeho vypořádání ani dohodou ani nebyl v této lhůtě podán návrh na vypořádání soudem, uplatní se domněnka vypořádání podle § 150 odst. 4. OZ. Jediný případ, kdy nelze zaniklé SJM vypořádat dohodou je, když SJM zanikne v důsledku smrti jednoho z manželů.

SJM je zásadně vypořádáno dohodou po zániku manželství, existuje ale možnost vypořádat dohodou vzájemné majetkové vztahy mezi manžely ještě před rozvodem manželství podle § 24a ZOR. Manželé v takové smlouvě, která musí mít obligatorně písemnou podobu, upravují své majetkové vztahy pro dobu po rozvodu. Jednotlivé věci a práva, kterých se dohoda týká, v ní musí být přesně vymezeny, aby nemohlo dojít k záměně. Dohoda by měla obsahovat ujednání týkající se společného bydlení, výplaty podílů, stavebního spoření, penzijního

připojištění a jiné.⁴⁹

Co se týče obsahových náležitostí dohody, je nutné dbát na to, aby dohoda byla uzavřena účastníky způsobilými k takovému právnímu úkon, ze svobodného rozhodnutí a vážně. Ustanovení dohody musí být určitá a srozumitelná. Uzavření dohody je výsledkem svobodného rozhodnutí, nemůže být činěn nátlak na kteréhokoli z manželů za účelem uzavření dohody. Pokud dojde k nátlaku, může se postižený manžel bránit žalobou o určení neplatnosti takto uzavřené dohody. Dohoda o vypořádání SJM nemusí dodržovat zásadu rovnosti podílů manželů. Při vypořádání dohodou je preferována dispozitivní volnost účastníků občanskoprávních vztahů před úpravou obsaženou v § 149 OZ.

Dohoda musí být uzavřena dříve, než se uplatní domněnka vypořádání podle § 150 odst. 4 OZ, tedy alespoň v poslední den tříleté lhůty od právní moci rozsudku o rozvodu manželství. Pokud byla předmětem vypořádání nemovitost, musí být v této lhůtě podán i návrh na vklad do katastru nemovitostí, protože věcně právní účinky dohody vzniknou zpětně ke dni podání návrhu. Zákon chrání věřitele před možným negativním postižením vypořádáním dohodou tak, že zákon stanoví zákaz zásahu do jejich práv. Pokud by dohoda tento zákaz nerespektovala, byla by zcela nebo v části neplatná pro rozpor se zákonem.

Vypořádání soudem

Pokud nedojde k vypořádání SJM dohodou manželů, provede vypořádání soud. Řízení o vypořádání SJM se zahajuje na návrh jednoho z manželů. Jedná se o žalobu podle § 80 OSŘ. V žalobě musí být uveden seznam věcí, které tvoří

⁴⁹ Kovářová, D.: Riziková místa SJM, Právo a Rodina, 4/2005, s.5

SJM, odhad jejich hodnoty ke dni zániku SJM, kdo je má v době podání žaloby v držení a návrh na rozdělení věcí mezi manžely. Pokud nedojde k dohodě ohledně hodnoty věcí, ustanoví soud znalce k vypracování posudku ohledně hodnoty věcí dle jejich stavu ke dni zániku SJM.⁵⁰

V řízení soud není vázán návrhy účastníků, může rozhodnout i jinak než je účastníky navrhováno. Soud musí pečlivě zjistit, co vše do SJM náleží, při provádění důkazů není vázán jen důkazními návrhy účastníků, ale opatřuje si důkazy také sám z úřední povinnosti. Soud vychází z toho, že podíly obou manželů jsou stejné a při konkrétním rozdělení jednotlivých věcí preferuje přání manželů, pokud nejsou rozporná. V případě rozporu zájmů obou účastníků o získání téže věci, bere soud v úvahu potřeby nezletilých dětí, a to, jak se který z manželů zasloužil o nabytí a udržení společného majetku.⁵¹ Návrh na vypořádání je nutné podat nejpozději v poslední den tříleté lhůty po zániku SJM. Pokud není návrh na zahájení řízení o vypořádání SJM v této lhůtě podán, nastupuje zákonná domněnka vypořádání podle § 150 odst.4. OZ. Pokud po vypořádání SJM bylo zjištěno, že existuje ještě nějaký další majetek, který tvořil SJM a nebyl dosud vypořádán, lze jej vypořádat jak dohodou tak soudním rozhodnutím následně v návaznosti na původní vypořádání, ale jen pokud se zde neuplatnila domněnka vypořádání podle § 150 odst. 4 OZ.

Vypořádání ze zákona

Pokud nedojde po zániku SJM k jeho vypořádání ani dohodou ani žádný z manželů nepodá ve tříleté lhůtě od zániku SJM návrh na soudní vypořádání, uplatní se zákonná domněnka vypořádání podle již zmiňovaného § 150 odst. 4

⁵⁰ Dvořáková Závodská, J.: Manželství a rozvody, Linde, Praha 2002, s.80

⁵¹ Kovářová, D.: Riziková místa SJM, Právo a rodina, 4/2005, s.5

OZ, který stanoví, nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželů společných. U movitých věcí tedy platí, že jsou ve vlastnictví toho, který je na konci tříletého období užíval pro potřebu svou či své rodiny. Pokud některou z movitých věcí neužíval výlučně pro svou potřebu či potřebu své rodiny žádný z manželů, platí že taková věc je v podílovém vlastnictví manželů a že podíly obou jsou stejné. U nemovitostí platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví manželů a že podíly obou jsou stejné. Účinky domněnky se zapisují do katastru nemovitostí záznamem podle § 7 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb. o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Tato pravidla platí i ohledně ostatních majetkových práv, pohledávek a společných závazků manželů.⁵² Po uplynutí lhůty stanovené v § 150 odst. 4 OZ se již nelze úspěšně domáhat vypořádání SJM soudem a nemůže být platně uzavřena dohoda o vypořádání SJM. Není ale vyloučeno, aby manžel podal žalobu o určení vlastnictví nebo žalobu o vydání věci.

Vypořádání SJM se provádí podle stavu ke dni zániku SJM. Nelze pominout stav majetku tvořícího SJM ke dni vypořádání. Může se stát, že určitá věc, která patřila do zaniklého SJM nemusí v době vypořádání existovat, mohla být prodána, zkonsumována, opotřebena. Proto se při stanovení ceny pro účely vypořádání vychází z ceny v době vypořádání. Znalost ceny je důležitá

⁵² Holub, M.a kol.: Občanský zákoník - Komentář, Linde, Praha 2003, 2. vydání, s.366

především při soudním vypořádání, kdy je soud povinen zkoumat cenu věci a jiných majetkových práv. Při stanovení ceny věci je důležitá skutečnost, kdo věc v mezidobí mezi zánikem SJM a jeho vypořádání užíval a zda mu tato věc má zůstat i po vypořádání. V takovém případě soud bude zjišťovat jen cenu věci v době zániku SJM a opotřebení věci v mezidobí půjde na vrub toho z manželů, který věc po celou dobu užíval. Soud proto nebude muset zjišťovat cenu věci v době vypořádání. Pokud má věc zůstat ve vlastnictví toho z manželů, který věc nemá v držení, bude muset soud zjistit obě ceny, jak v době zániku SJM, tak v době vypořádání a při vypořádání rozdílnost cen promítnout do velikosti podílů.⁵³

7. Právní úprava bydlení

Občanský zákoník v § 707 upravuje přechod nájmu bytu po smrti jednoho z manželů. Pokud manželé byli společní nájemci nedružstevního bytu, stane se po smrti manžela jediným nájemcem bytu pozůstalý manžel. Tato změna nastává ve vztahu k pronajímateli ze zákona. Pokud jde o družstevní byt, zanikne smrtí jednoho z manželů společný nájem bytu manžely. Jestliže bylo právo na družstevní byt nabyto za trvání manželství, zůstává pozůstalý manžel členem družstva a jemu náleží členský podíl. K čemuž přihlédné soud v řízení o dědictví a zároveň přihlédné k hodnotě odpovídající obvyklé ceně tohoto majetku, aby nedošlo ke zvýhodnění pozůstalého manžela vůči ostatním dědicům.⁵⁴ Pokud ale nabyt zemřelý manžel právo na družstevní byt před uzavřením manželství, přechází jeho smrtí členství v družstvu a nájem družstevního bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl. Přechod nájmu podle § 707 je vyloučen u

⁵³ Blíže k vyprádaní Kincelová, Š.: *Zákony iDNES. cz*

⁵⁴ Wintrová, A.a kol.: *Občanský soudní řád – Komentář*, Linde, Praha2005, 2. vydání

služebních bytů, bytů zvláštního určení a bytů v domech zvláštního určení. (§ 709 OZ)

Pro vypořádání společného bydlení v případě rozvodu je rozhodující, na základě jakého právních důvodů manželé bydleli. Zákon preferuje dohodu manželů o vypořádání společného bydlení. Nedohodnou-li se rozvedení manželé o nájmu bytu, soud na návrh jednoho z nich rozhodne, že se zrušuje právo společného nájmu bytu. Současně určí, který z manželů bude byt dále užívat jako nájemce (§ 705 odst. 1 ZOR). Dohoda manželů musí obsahovat vůli bývalých manželů zrušit společný nájem bytu, určení který z manželů bude nadále byt užívat a podmínky vyklizení bytu. Soud není vázán návrhem žalobce ohledně toho, koho má určit výlučným nájemcem bytu, rozhodne také o povinnosti rozvedeného manžela byt vyklidit a určí, zda mu přísluší nárok na bytovou náhradu.

Nájem družstevního bytu upravuje § 705 odst. 2. OZ, podle kterého, nabyli-li práva na uzavření smlouvy nájmu družstevního bytu jeden z rozvedených manželů před uzavřením manželství, zanikne právo společného nájmu bytu rozvodem; právo byt užívat zůstane tomu z manželů, který nabyl právo na nájem bytu před uzavřením manželství. Výlučný uživatel je určen zákonem a právo společného nájmu bytu zaniká přímo rozvodem. Manželu, který má povinnost byt vyklidit, stačí poskytnutí náhradního ubytování. V ostatních případech společného nájmu družstevního bytu rozhodne soud, nedohodnou-li se rozvedení manželé, na návrh jednoho z nich o zrušení tohoto práva, jakož i o tom, kdo z nich bude jako člen družstva dále nájemcem bytu; tím zanikne i společné členství rozvedených manželů v družstvu. Soud při rozhodování o tom, který z manželů bude jako nájemce v nájmu bytu pokračovat, vezme soud zřetel k zájmům nezletilých dětí a stanoviska pronajímatele (§ 705 odst. 3). Tato

hlediska jsou považována za prioritní, dalšími mohou být sociální a zdravotní poměry rozvedených manželů, příčina rozvratu, a jiné.

§ 712 Občanského zákoníku upravuje poskytování bytových náhrad. Manžel, kterému vznikla povinnost byt vyklidit, má v případě, že druhému manželu vzniklo právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu před uzavřením manželství, nárok na poskytnutí náhradního ubytování. V ostatních případech společného nájmu družstevního a společného nájmu nedružstevního bytu, má rozvedený manžel právo na náhradní byt, soud ale může, jsou-li proto důvody zvláštního zřetele hodné rozhodnout, že rozvedený manžel má právo jen na náhradní ubytování.

Pokud bydleli manželé v domě nebo bytě, který byl ve výlučném vlastnictví jen jednoho z nich, právní moci rozsudku o rozvod manželství zaniká druhému manželu právní důvod bydlení. Rozvedený manžel má povinnost se vystěhovat až po zajištění bytové náhrady. Vlastník může ke své ochraně podat u soudu žalobu na vyklizení.

Pokud se jednalo o bydlení v domě nebo bytě, který byl ve společném jmění manželů, je nutné otázku bydlení spojit s vypořádáním spoluvlastnictví. Pokud nedojde k vypořádání dohodou, rozhodne na návrh některého z nich soud. Dohoda musí být uzavřena a návrh na vypořádání podán do tří let po zániku SJM. Po uplynutí této lhůty se uplatní zákonná fikce obsažená v § 150 odst.4 Občanského zákoníku. Byt bude tedy nadále v podílovém spoluvlastnictví bývalých manželů. Manželé se mohou dohodnout na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nebo podat návrh na zrušení a vypořádání soudem.⁵⁴

⁵⁴ Mašek, D.: Byt po rozvodu 9/2002, s. 7-8

Pokud byl dům nebo byt v podílovém spoluvlastnictví bývalých manželů, trvá toto spoluvlastnictví i po rozvodu. Manželé mohou tuto situaci vyřešit buď dohodou a pokud není dohoda možná, zruší spoluvlastnictví na návrh některého z nich soud, ten může návrh z důvodů zvláštního zřetele hodných zamítnout. Může jít o situaci, kdy lze vypořádání dosáhnout i jinak.⁵⁵

8. Dědění

Pokud dojde k zániku manželství smrtí jednoho z manželů, stává se druhý manžel dědicem zůstavitele. Pozůstalý manžel dědí v první skupině spolu s dětmi zůstavitele a to každý z nich stejným dílem (§473 OZ). Manžel v této dědické skupině nemůže dědit sám, může dědit nejvýše jednu polovinu dědictví. Pokud s ním nedědí v první skupině alespoň jeden potomek zůstavitele, dědí pozůstalý manžel v druhé dědické skupině, ve které může dědit sám a kde mu náleží nejméně jedna polovina dědictví.⁵⁶

Na výši dědického podílu pozůstalého manžela nemá vliv podíl z vypořádání společného jmění manželů. O vypořádání společného jmění manželů rozhodne soud v rámci dědického řízení. Vypořádání majetku ve společném jmění je předpokladem pro zjištění, co z tohoto majetku spadá do dědictví a co zůstává výlučným vlastnictvím pozůstalého manžela. Pozůstalý manžel nabývá jako dědic dědický podíl i z té části společného jmění, která připadla do dědictví. Předpokladem dědění manžela je trvajícím manželství se zůstavitelem v době jeho smrti. Pokud byl zůstavitel s manželem v době smrti

⁵⁵ Mašek, D.: Byt po rozvodu, *Právo a rodina*, 9/2002, s. 7-8

⁵⁶ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: *Občanský zákoník – Komentář*, C.H.Beck, Praha 2004, 9. vydání, s.686

v rozvodovém řízení, je rozhodující skutečností pro určení zda se stane pozůstalý manžel dědicem, okamžik právní moci rozsudku o rozvodu manželství. Pokud rozsudek nabyl právní moci za života zůstavitele, manželství zaniklo a pozůstalý manžel se nestává dědicem, v opačném případě se dědicem stane.⁵⁷

V případě zániku manželství rozvodem ztrácejí manželé navzájem postavení dědice ze zákona. Manžel ale může dědit jako osoba, která žila se zůstavitelem ve společné domácnosti nebo jej může bývalý manžel ustanoví v závěti za svého dědice.⁵⁸

⁵⁷ Holub, M. a kol.: Občanský zákoník – Komentář, Linde, Praha, 2003, 2. vydání, s.624 –625

⁵⁸ Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek III. Aspi Publishing, 2002, s. 69

VII. ZÁVĚR

Cílem diplomové práce byl pojednat o zániku manželství. Některými problémy nebylo možno se zabývat do hloubky, protože vyčerpání problému by si vyžádalo daleko větší rozsah než má mít diplomová práce.

Ze všech způsobů zániku manželství je nejčastěji diskutovaným a nejzajímavějším tématem problematika rozvodu. Rozvody manželství jsou fenoménem zejména moderní doby, což nepochybně souvisí s rostoucí emancipací žen. Naše země zaujímá dlouhá léta přední místa v evropských rozvodových statistikách, rozvodem u nás končí takřka každé druhé manželství. Vzhledem k této skutečnosti se s rozvodem setkal téměř každý a to buď osobně nebo prostřednictvím osob ve svém okolí, proto nikdo neví, kdy se mu budou znalosti právní úpravy rozvodu hodit. To činí tuto problematiku velmi zajímavým a stále žhavým tématem, což bylo hlavním důvodem výběru tématu mé diplomové práce.

Rozvod je traumatická, velmi bolestná a dlouhodobé následky zanechávající událost pro všechny zúčastněné o to více pro děti, které se v situaci špatně orientují a jen těžko chápou co se stalo. Nejlepší co mohou rodiče pro své dítě udělat, je vyřešit rozvod v klidu bez zbytečných vypjatých situací, které mohou dítě poznamenat na celý život a umožnit mu co nejčastější styk s oběma rodiči tak, aby s nimi mohlo nadále udržovat vztah.

Současná standardní úprava poměrů po rozvodu ochuzuje mnoho z otců o jedno z jejich základních práv a to vychovávat své dítě. Komentář k zákonu o rodině sice stanoví, že by soud měl při úpravě styku dítěte s rodičem, kterému dítě nebylo svěřeno do péče postupovat individuálně. Ve skutečnosti se však setkáváme se standardní úpravou jednou ze 14 dní, což ovšem nedává rodiči

možnost na dítě výchovně působit. Otcové už nejsou součástí jejich života, ale pouze občasnými návštěvníky a to i přesto, že muži mají stejné předpoklady a schopnosti péče o děti jako ženy.⁵⁹

Nový způsob vyřizování rozvodů, který rozvod podstatně zjednodušil, se objevil v Rakousku, kde je možné se rozvést přes internet. Podmínkou je, aby s ukončením manželství souhlasily obě strany. Pak stačí vyplnit přímo na internetu uvedený formulář. Manželé musí uvést příjmy, osobní údaje, majetek, dluhy a potomky. Systém poté vypočítá i výši výživného na děti.

Na posledním místě bych se chtěla zmínit o možné budoucí právní úpravě rodinného práva, které bude znovu začleněno do občanského zákoníku, který by měl v kapitole „Manželství“ obsahovat úpravu problematiky sňatku, otázky neexistence a neplatnosti manželství, práva a povinnosti manželů, majetková práva a také otázky zániku manželství.⁶⁰

⁵⁹ Černá, P.: Rozvod, otcové a děti, Eurolex Bohemia, 2001

⁶⁰ Knappová, M., Švestka, J., a kol., Aspi Publishing, 2002 Občanské právo hmotné, svazek III.,s.70

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Antalová, T.: Kdy a jak Rozvod?, Rodinné právo, 7/1999
- Burešová, E.: Střídavá výchova dětí po rozvodu, Rodinné právo, 11/1999
- Černá, P.: Rozvod, otcové a děti, Eurolex Bohemia 2001
- Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, Aspi Publishing, 2004
- Dvořáková Závodská, J.: Manželství a rozvody, Linde, Praha, 2002
- Francová, M.: Rozvod manželství, Právo a rodina 4/2003
- Francová, M.: Rozvod manželství, Právo a rodina 5/2003
- Holub, M. a kol.: Občanský zákoník- Komentář, Linde, Praha, 2003, 2. vydání
- Holub, M., Nová, H., Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář, Linde, Praha, 2005, 7. vydání
- Hrdina, I. A.: Manželství v současném českém i kanonickém právu,
- Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova Univerzita Brno 1998
- Hrušáková, M. a kol.: Rodinné právo, Masarykova Univerzita Brno 1995
- Hrušáková, M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press Praha 2001
- Hrušková, M.: Rozvod manželství, Rodinné právo 1/1999
- Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině - Komentář, C.H.Beck, Praha 2005, 3. vydání
- Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník – Komentář, C.H.Beck, Praha 2004, 9. vydání
- Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon – Komentář, Linde, Praha, 2005, 23. vydání
- Jurčík, R.: K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely zákona o rodině, Rodinné právo 3/1999
- Jurčík, R.: Praxe rozvodového řízení, Rodinné právo 7/1999
- Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek I., Aspi Publishing, 2002
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné, svazek I. Aspi Publishing, 2005
- Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek II., Aspi Publishing, 2002
- Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek III., Aspi Publishing, 2002
- Kovářová, D.: Advokáti, klienti a dohodnuté rozvody, Právo a rodina 1/2005
- Kovářová, D.: Jak psát žalobu o rozvod , Právo a rodina 1/2006
- Kovářová, D.: Riziková místa SJM, Právo a rodina, 4/2005
- Králíčková, Z.: Rodinné právo v otázkách a odpovědích, Computer Press 2000

- Kurimaiová, A.: Rozvod manželství podle ustanovení § 24a Zákona o rodině, Rodinné právo 1/1999
- Kurimaiová, A.: Dva roky po novele zákona o rodině provedené zákonem č. 91/1998 Sb. a její dopady na řízení o rozvod manželství, Právo a rodina, 11/2000
- Macháčková, L.: Rozvod manželství s mezinárodním prvkem, Právo a rodina, 8/2004
- Macháčková, L.: Ukončení manželského soužití smrtí a prohlášením za mrtvého, Právo a rodina, 10/2003, 11/2003
- Mašek, D.: Bydlení po rozvodu, Rodinné právo, 6/1999,
- Mašek, D.: Smlouvy podle §24a Zákona o rodině, Právo a rodina 2/2003
- Mašek, D.: Dítě a rozvod, Právo a rodina, 7/2002
- Mašek, D.: Výživné rozvedeného manžela, Právo a rodina, 7/2003
- Mašek, D.: Výživné a rozvod, Rodinné právo 1/1999
- Mrzena, E.: Členský podíl v družstvu, jeho nabývání a rozsah společného jmění manželů, Právo a rodina 11/2000
- Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost, 1995
- Plecitý, V., Salač, J.: Základy rodinného práva, Praha: Eurounion, s.r.o. 2001
- Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurz občanského práva, Instituty rodinného práva, C. H. Beck, Praha 1999
- Sádovský, S.: Základy práva
- Špaňhelová, I.: Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa, Právo a rodina 5/2005
- Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, Eurolex Bohemia, s.r.o. 2003
- Wintrová, A. a kol.: Občanský soudní řád – Komentář, Linde, Praha 2005, 2. vydání